
KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE AB ve TÜRKİYE

İbrahim S. CANBOLAT*

GİRİŞ

Bu makalede Avrupa Birliği, siyasal ve tarihsel bir gerçeklik olarak, Avrupa'yı yüzyıllardır meşgul eden *varlık/kimlik sorununa* yirminci yüzyılın ikinci yarısına girerken geliştirilen bir *çözüm* olarak görülmektedir. *Avrupa Birliği* kavramı ise, burada; 1950'lerin başından itibaren Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu olarak farklı adlar ve etkinliklerle varlık gösteren, buna paralel olarak gelişen (Avrupa) entegrasyon sürecinde de kendi içinde ekonomik, siyasal ve sosyal dönüşüm geçiren bir sistemsel bütünlüğü ifade etmektedir.

Makalenin öncelikli amacı, girişte kısa tanımı yapılan *Avrupa Birliği'nin küreselleşme sürecinde bir yandan kendine özgü sistemsel dönüşümünün, diğer yandan da Türkiye ile ilişkilerinin ve ilişki potansiyelinin incelenmesi*dir. Burada her iki olguyu etkileyen ve incelememizde bize de ışık tutacağı düşünülen bir arka-plan olarak, belirli uluslararası değişim ve gelişmeler de, gerektiği ölçüde, çözümlenmeye dahil edilmektedir.

Burada önemli bir soru da, Avrupa'nın varlık ve kimlik sorunsalıyla Türklerin tarihsel ve güncel anlamda nasıl ilişkilendirildiğidir. Avrupa'nın, güvenliği sağlamaya ve bütünleşmeye yönelik kendi iç yapılanmasını oluşturmak amacıyla çeşitli düşünsel tasarımlar geliştirdiği dönemlerde (özellikle onyedinci ve onsekizinci yüzyıllarda) Türkleri bir dış tehdit olarak algılamış olması ile şimdi Türkiye'yi AB Sistemi'ne tam üye olarak kabul etmeye tereddütlerle bakması arasında nasıl bir ilişki vardır? Acaba Avrupa, içsel sorunlarına yö-

* Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

nelik politika üretirken, komşu ama aynı zamanda öteki sayılan Türkler bir tür obje olarak mı sürece dahil ediliyor? Diğer yandan, gerçekte, Avrupa'nın siyasal ve kültürel biçimlenmesine Türklerin katkısını yadsımak mümkün müdür? Öyleyse, bu katkı, AB dönemi de dahil olmak üzere, hangi yönde ve ne düzeyde gerçekleşiyor? Aşağıda bu sorulara da yanıt aranmaktadır.

AVRUPA BİRLİĞİ VE KÜRESELLEŞME

Avrupa'nın, bütünleşmeye yönelik açılımlarıyla, bir anlamda, kendi küreselleşmesini başlattığını söyleyebiliriz. Bunu, Avrupa Birliği/Avrupa Topluluğu süreci ve ondan önceki arayış/hazırlık süreci olarak iki evrede incelemek mümkün.

Birinci evrede, öncelikle, çeşitli düşünürlerin Avrupa'nın geleceğine ilişkin plan ve önerileri ile bunların yansımaları yer alıyor. Örneğin, onyedinci yüzyılda Avrupa devletleri arasında alışverişin geliştirilmesi amacıyla gümrük engelleri azaltılarak, Avrupa bölgesini kapsayan işlevsel bir istikrar ve pazar alanı oluşturulmasını, gerektiğinde dışa karşı askerî önlemlerin de alınmasını savunan Emeric Cruce ile ondokuzuncu yüzyılda Avrupa'nın klasik ittifak sistemlerini terk ederek ortak bir çıkar alanında ve belirli bir yaptırım temelinde birleşmesini öneren Rousseau, ilk evreyi önemli ölçüde şekillendiren kişilerdendir. Ayrıca, Saint- Pierre, Victor Hugo, Immanuel Kant, Montesquieu, Proudhon, Voltaire ve Saint Simon gibi düşünürlerin her biri, farklı biçim ve yoğunlukta da olsa, Siyasal Liberalizm ve entegrasyon yoluyla Avrupa devletleri arasında kalıcı bir yakınlık tesis edilmesine yönelik önerilerde bulunmuşlardır.

Rousseau'un önerdiği modeli, hem Avrupa Birliği'nin öncülü olması hem de Türkler ile ilişkisi nedeniyle, biraz daha ayrıntılı inceleyelim. Rousseau, Türkiye'yi dışarıda bırakarak, Avrupa ülkelerini bir toplumsal sözleşmeye dayalı teknik kurallar ve rasyonel çıkarlar temelinde bir araya getirmek ister. Burada devletler işlevsel bir işbirliği ve ortak bütçe marifetiyle etkin bir bütünleşme meydana getireceklerdir. Düşünülen sistemde, ulus devletlerin kendi sınırları içinde kalarak egemenlik yetkilerini istedikleri gibi kullanmaları söz konusu değildir, çünkü böyle bir uygulama bölge devletlerini eşit ve banışçı bir düzenden yoksun bırakacaktır. Ne var ki, Rousseau, "eşitlikçi" olacağını belirttiği modelde, bir yandan eşit oy hakkına sahip devletlerin adını vermiş¹ (Rusya da buraya dahil), diğer yandan ise küçük devletlerin kendilerinden daha küçük olanlarla birleşerek bir oyu paylaşmalarını öngörmüştür. Bu durum, eşitlikçi ve âdil bir modelin varlığını

¹ Bunlar şu güçlerdir: Roma İmparatoru, Rus İmparatoru, Fransa Kralı, İspanya Kralı, İngiltere Kralı, Danimarka, İsveç ve Polonya Kralları, Portekiz Kralı, Roma Kralı, Prusya Kralı, Baviera Elektörü ve birlikler, Palatin Elektörü ve birlikleri, İsviçre ve birlikleri, Ruhani Elektörler ve birlikleri, Venedik Cumhuriyeti ve birlikleri, Napoli Kralı, Sardinya Kralı. Bkz. Rousseau, "Extract of the Abbé de Saint Pierre's Project for Perpetual Peace", Ceviren ve derleyen C.E. Vaughan, (1917), Avrupa Federasyonu Aracılığı ile Daimi Banış, Londra, Constable, ss. 141-156, (Howard Williams/Moorhead Wright/Tony Evans, **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, Baskıya Hazırlayanlar: Tolga Erdal, Fatih Durmuş, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996) içinde, s. 153.

gölgeleyen bir olguya işaret etmenin ötesinde, küreselleşmenin her zaman güç unsuruyla da ilişkili olduğuna ışık tutuyor.

Öte yandan, Avrupa ülkeleri arasında siyasal ve ekonomik bir bütünleşme meydana getirmeye çalışan Rousseau, bu oluşumun dış tehditlere karşı korunması gerektiğine inanır: Eski dönemlerdeki *fetih* tehlikesine dikkat çekerek, bir dış istila ile kendilerinin korkutulmasına izin verilmeyeceğini, artık dünyanın bütün yüzeyinin gözler önünde olduğunu ifade eder. Avrupa'nın savunması için ise bir Avrupa Ordusu kurulmasını önerir.²

Rousseau'un üzerinde durduğu, Avrupa'yı tehdit eden fetih, yalnızca Osmanlı fetihleri değildir, Avrupa'nın kendi içindeki fetih savaşları da Avrupa için her zaman istikrarsızlık kaynağı olmuştur. Yeni ve karşılıklı çıkarı hedefleyen ortak girişimlerle kurulacak Sürekli İttifak Sistemi, Avrupa'nın bu iç istikrarsızlığını sağlam bir dengeye taşıyacaktır, en azından buna yönelik bir sistemdir. Bu arada olası bir dış tehdidin, doğudan (Türklerden) ve güneyden (Afrika'dan) gelebileceği varsayılmış, buna karşı bir askerî ve siyasal yapılanmaya gidilmesi düşünülmüştür.

Avrupa'nın geleceğine ilişkin bu uluslararası düzen, aynı zamanda bir "uygarlık standardı"³ ile biçimlendirilmeye çalışılıyordu. Küreselleşmenin bölgesel bir modeli sayılabilecek bu oluşum, bir "uygarlaşma süreci"⁴ ile özdeşleştirildiğinden, dışlamayı da beraberinde getiriyordu. Temel sorun, Avrupalı görülmeyen toplumların burasıyla ilişkileri etrafında yoğunlaşıyordu. Örneğin "Osmanlı İmparatorluğu, Habeşistan, Çin, Japonya" gibi toplumların söz konusu "uygarlık standardı"na takılmaları mümkündü. Gerçi, Doğu'da onbirinci yüzyılda elde edilmiş bilim verilerini ancak onaltıncı yüzyılda içselleştirebilmiş Avrupa'nın tanımladığı uygarlık standardı, gerçek anlamda evrensel nitelikler taşıyamazdı. Bu haliyle, özellikle de içerdiği dışlayıcılık ile mâlûldü. Ama buna rağmen, Avrupa, siyasal ve toplumsal varoluşunun paradigmasını ortaya koyuyordu. Rousseau'un modeli de, uluslararası ya da küresel bir alan yaratarak Avrupa devletlerini burada kendi özgür iradeleri yönünde dönüştürmeyi, siyasal ve ekonomik işlevinin bilincinde bir Avrupa Toplumu oluşturmayı amaçlıyordu.

Esasen, beşerî düşüncenin ve kolektif aklın zaman içinde tahripkâr ve üretken eylemler sonucunda edindiği tecrübeyi insanlığın ortak yararı için kullanmak gerekliydi. Bu açıdan dünyaya baktığımızda, onun ilkçağlardan bu yana sürekli küçüldüğünü görürüz. Dünyanın küçülmesi, beşerî ve uluslararası ilişkiler ile karşılıklı etkilenme yönüyledir. Bu olgunun, yani beşerî ve uluslararası ilişkiler yoluyla dünyanın küçülmesi gerçeğinin Avrupa'da cisimleşmiş hali, devletler arasında ortak çıkar algılamasıyla kurulan bir siya-

² Bkz. İbrahim S.Canbolat, **Savaş ve Barış Arasında Dünya**, Alfa Yayınları, İstanbul 2003, ss.27-28

³ G W.Gong, **The Standart of 'Civilisation' in International Society**, Clarendon Press, Oxford 1984

⁴ Roland Robertson, **Küreselleşme. Toplum Kuramı ve Küresel Kültür**, Çeviren Ümit Yolsal, Bilim ve Sanat, Ankara 1999, s.198

sal/ekonomik topluluktur. Bu gelişme, şimdiki Avrupa Birliği'nin temelini oluşturur.

Avrupa'nın uluslarüstü örgütlenmeyle (de jura ve de facto) kurumsallaşması sonucunda ulus devlet sınırlarının ötesinde "ortak çıkar" arayışına girmesi, yukarıda sözünü ettiğimiz bölgesel küreselleşmenin ikinci evresinde gerçekleşmeye başlamıştır.⁵ Bu evreyi incelemeye başlamadan önce, kavram ve içerik açısından küreselleşmenin özlü biçimde sorgulanmasında yarar var.

Küreselleşme, *dünyanın küçülmesi* ve *etkilenim* ile bağlantılı bir süreç olarak, acaba ne zamandan beri mevcut? *Küreselleşme* kavramıyla ifade edilen şeyin tanımlanmasına yönelik nesnel bir ölçüt yok mudur? Eğer bazı oluşum ve gelişmeleri *küreselleşme* tanımlamasıyla olumlu ya da olumsuz bir değerlendirmeye tabi tutuyorsak, küreselleşme kavramıyla neyi tasavvur ettiğimizi açıklamamız, en azından bunun tarihsel ve güncel anlam içeriğini bilmemiz gerekir

Böyle bir sorgulamayla konuya eğildiğimizde, küreselleşmenin, *zaman* ve *değerler* ile bağlantılı olduğunu görürüz. Burada zamanı, bir beşerî edim/kazanım ve birikim süreci olarak düşünmek durumundayız. Bu açıdan bakıldığında, günümüzde *küreselleşme* olarak tanımlanan gelişmenin, aslında, pek de yeni bir şey olmadığı görülür. Örneğin Emeric de Vattel'in onsekizinci yüzyılda modern Avrupa devletler sistemi ve uluslararası ilişkiler hakkındaki gözlemi⁶, o zaman tıpkı bugünkü küreselleşme söylemini andıran betimlemelere yol açmıştır. Yazar, Avrupa devletlerinin eskiden olduğu gibi birbirleriyle ilgilenmeyen dağınık parçacıklar olmaktan çıktıklarını, sürekli görüşmeler ve ortak usuller marifetiyle Avrupa'nın, üyeleri bağımsız da olsa, ortak çıkarlar için çaba gösteren bir tek cumhuriyet haline geldiğinden söz ediyor.

Avrupa'nın, daha önceki dönemlerle karşılaştırıldığında, şimdiki küreselleşme dönemindeki yeniliklere benzer *ilkler* yaşadığını, bunun da yukarıda dile getirildiği şekliyle, o devirdeki bir küreselleşme olduğunu söyleyebiliriz. Burada küreselleşmeyi, öncelikle, değerler sisteminde yenileşme ve sınırlar ötesinde de olsa bir tür *çıkara birliği* algılaması olarak görüyoruz. Doğal olarak bu, sınırlı bir küreselleşme deneyimi sayılır. Zaman içerisinde kendini gösteren beşerî birikim ve edinim sürecinde *küreselleşme* olgusu farklılık ve yeniliklerle sürekli gelişmektedir. Ama burada da yine *değer yargılarına* ve güce bağlı olarak, küreselleşmeye bakışın farklılaştığını gözlemliyoruz. Kimileri küreselleşme karşıtı tavır ve eylemleriyle dikkat çekerken, kimileri de küreselleşmeyi her türlü davranış ve ilişki biçiminin meşruiyet kaynağı saymaktadır. Bu iki ana eğilimin dışında, daha gerçekçi ve

⁵ Bkz. İbrahim S.Canbolat, *Avrupa Birliği.Uluslarüstü Bir Sistemin Tarihsel Teorik Kurumsal Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye ile İlişkiler*, 3.Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul 2002, s.73

⁶ Emeric de Vattel, *The Law of Nations*, Washington, 1916.

*haklı olan bir üçüncü yaklaşımın belirginleşmesi gerekir.*⁷

Küreselleşmeye karşı olanlar, aslında, devrin uluslararası ilişki biçimine, büyük sermayenin tahakkümüne ve ötekileri sindirme girişimine tepki göstermiş oluyorlar. Bu gayet doğal ve onurlu bir tavidir, "insan hakları ve demokrasi" açısından da uygun ve gereklidir. Ne var ki, burada küreselleşme ile o süreçte etkili ve baskın olan güç ya da güçleri hakkında doğru/yeterli bilgi ve kanaat olmadan gösterilecek tepki, büyük olasılıkla işlevsiz kalacaktır. Küreselleşmeye değil, onun içeriğine karşı çıkılabilir. Küreselleşme, insanlık tecrübesine bağlı doğal bir gelişmedir, ama sözkonusu gelişmenin *paradigmaları* ve *politikaları* değiştirilebilir. Bunun için, siyasal irade sahiplerini de yönlendirici tarzda, küresel ölçekte kendini gösteren politik ve ekonomik hadiselerin evrensel bir sorumluluk bilinciyle izlenmesi ve dünya kamuoyu nezdinde uygun kanaat oluşumunun teşvik edilmesi gerekir.

Öte yandan, gerekli önlemi almadığı için siyasal iradede hesap sorulması, mutlaka küreselleşmenin yargılanması anlamına gelmez. Esasen, gerçeği aramanın ve onu toplumun dikkatine sunmanın önünde engel olamaz, olsa da aşılabılır. Burada insan faktörü, her şeyin başında gelir. Politikaları belirleyen, uygulayan, değerler karşısında tavır alan, ama aynı zamanda değer değişimini ve oluşumunu mümkün kılan, bütün bunların sonuçlarıyla da her halükârda yüzleşmek durumunda kalan insan; küreselleşme ile birlikte kendini gösteren tahrip edici gelişmelerin olduğu kadar, iyileştirici karar ve eylemlerin de failidir. İnsan, bazı güçlerin küreselleşmeyi politik ve ekonomik çıkar hırsıyla acımasızca istismar ederek, güçsüzlerin dünyasına müdahale aracı haline getirmesine izin vermeyip onun (küreselleşmenin) içeriğini hakkaniyete uygun biçimde doldurabildiği zaman, yukarıda bahsettiğimiz *üçüncü anlayış* için koşullar olgunlaşmış demektir.

Bu konuyu daha sonra Türkiye-AB ilişkileri bağlamında yeniden ele almak üzere burada kapatarak, Avrupa küreselleşmesinin ikinci evresi olarak adlandırdığımız Avrupa Topluluğu/Avrupa Birliği sürecini ele alalım.

Avrupa Topluluğu, tarihsel süreçte Avrupalı devletler arasında görülen uyuşmazlık ve çatışmaların iyi irdelenmesi sonucunda, bu türden istikrar bozucu hadiselerin devre dışı bırakılmasına yönelik bir güvenlik projesi olarak doğmuştur. En son iki büyük savaşla yıkılan ve sarsılan Avrupa, 1950'lerin başında, özellikle Almanya ve Fransa arasında eskiden beri uyuşmazlık ve çatışma kaynağı olan kömür ve çelik havzalarının ortak işletimini öngören yeni bir anlayışa sahne oldu. Bunu 1957'den itibaren genel ekonomik ve ticari ilişkilerin de aynı anlayışa dayalı olarak, ortak bir çıkar alanında belirli kolaylıklar ve ilkeler temelinde yürütüleceği bir kurumsallaşma (Avrupa Ekonomik Topluluğu) izledi. Her ne kadar burada ekonomik bir görüntü olsa da, yapılan şey siyasal/yönetsel bir planlamadır. Bu yeni sistem, altı Avru-

⁷ Bkz. İbrahim S. Canbolat, "Küreselleşen Dünyaya ve Zamana Evrensel Bakış", (Ervin Laszlo, **Küresel Bakmak Evrensel Düşünmek. Küçülen Dünyanın Yeniden Biçimlenişi**, Çeviren İbrahim S. Canbolat, 3. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara 2004) içinde, ss. 7-8

pa ülkesi için ortak bir değer dağıtımını mantığına dayanıyor, bu ise egemenlik yetkilerinin bir üst otoriteye devredilerek paylaşımını gerekli kılıyordu. Biz bu örnekte ya da gelişmede bir yandan Avrupa'da, ulusal sınırların ötesiyle bağ kurularak, küreselleşmeye yelken açıldığını görüyoruz; bir yandan da siyaset kuramlarından yararlanarak, söz konusu sistemin adını koyabiliyoruz: Bu (Avrupa Topluluğu), uluslarüstü bir siyasal sistemdir.⁸

Ortak Çıkarlar İçin Egemenlik Devrine Dayalı Bir Uluslarüstü Sistem Olarak Avrupa Birliği ve Türkiye

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne bakışı, esasen, söz konusu oluşumun, ortak çıkarlar uğruna ulusal egemenlikten feragati esas alan bir Uluslarüstü Siyasal Sistem olduğunun görülmemesi ölçüsünde, yüzeyseldir. Bu zafiyet, Türkiye-AB ilişkilerinde her zaman etkili olmuştur. Kamuoyu yoklamalarında halkın büyük çoğunluğunun Avrupa Birliği'ne üyelikten yana görüş beyan etmesi, ama bunu AB'nin temel amaçlarıyla uyumlu olmayacak beklentilerle gerekçelendirmesi, Türkiye-AB ilişkilerini her iki tarafın da hoşnut olmadığı bir düzleme mahkûm etmektedir.

Avrupa Birliği'ni kuran irade, kuşkusuz, atılan adımların temel amacının tarihsel ve siyasal motiflerle biçimlenen, geleceğe yönelik bir ortak güvenlik ve istikrar alanı meydana getirmek olduğunun bilincindeydi. Daha sonraki yapılanma da bu anlamda bir gelişme göstermiştir: "Özgürlük, güvenlik ve adalet alanı" olarak tanımlanan Avrupa Birliği, önce Batı Avrupa'nın altı ülkesi ve daha sonraki genişleme süreçlerinde buraya katılan ülkeler için gerçekten de istikrar ve güvenlik gereksinimini karşılayıcı bir model olmuştur. AB üyesi kimi ülkelerde muhtelif kesimlerde ya da kişiler arasında söz konusu sistemin ana hedefi ve beklenen işlevi ile pek örtüşmeyen görüş ve davranışlar gözlemlense de, bu, Avrupa Birliği'nin kendine özgü niteliklerini gölgeleyemez.

Üye ülkeleri kapsayan bir ekonomik ve sosyal alan yaratılarak, burada tek para birimi kullanılması⁹, Avrupa Birliği'nin hem ekonomik hem de siyasal işlevine işaret eder. İç Pazar ve Gümrük Birliği gibi ortak politika alanlarında tek para biriminin varlığı, ekonomik ve ticarî ilişkileri pekiştirmektedir. Ayrıca, üye devletlerin, para basmaya ve tedavüle koymaya ilişkin önemli bir egemenlik yetkisini/hakkını bir uluslarüstü kuruma devretmeleri, tamamen siyasal bir tasarruftur. Bu türden örnekleri çoğaltabiliriz. Ortak bir İçişleri ve Adalet Politikası, bu arada bir AB Yurttaşlığı getirilmiş olması, dış politika ve savunma alanında ortak bir zemin oluşturulmaya çalı-

⁸ Burada bize David Easton'un siyaset tanımı ışık tutmuştur. Ona göre siyaset, değerlerin belirli bir otorite tarafından bütün topluluk için, emredici biçimde, dağıtılması işidir. Bunun uygulandığı yer ise siyasal sistemdir. Bu konuda ayrıntı için bkz. İbrahim S. Canbolat, **Avrupa Birliği. Uluslarüstü Bir Sistemin Tarihsel Teorik Kurumsal Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye ile İlişkiler**, ilgili kısımlar.

⁹ Bazı üye ülkelerin söz konusu para birimini kullanmamaları, bir yandan teknik açıdan açıklanabilir gerekçelere, bir yandan da sistemin tanıdığı muafiyete dayalı normal bir (geçici) durumdur.

şılması, Avrupa Birliği'ni bir ortak "değer dağıtım sistemi"¹⁰ yapmaktadır. Bu haliyle Avrupa Birliği ekonomik, sosyal, siyasal, askerî-stratejik ve kültürel değerler temelinde varlık gösteren bir yönetim modeli olarak karşımıza çıkıyor. Bunun dünyada başka bir örneği yoktur.

Öte yandan, Avrupa Birliği'ni aynı zamanda bir entegrasyon (bütünleşme) modeli olarak görmek durumundayız. Zaten yukarıda değinilen ortak politikaları gönüllü egemenlik devri (bir anlamda: paylaşımı) olmaksızın başarıyla yürütmek mümkün değildir. Bütünleşme, birbirinden farklı unsurların belirli bir sistem içerisinde aşamalı bir gelişmeyle ortak etkinlikte ve üretimde bulunmalarını öngörür. Bu bir süreçtir. Avrupa Birliği, İkinci Dünya Savaşı sonrasında itibaren bunu Batı Avrupa'da uygulamaya başladı, Soğuk Savaş döneminin bitmesiyle birlikte Orta ve Doğu Avrupa da söz konusu bütünleşmeye katıldı. Bunlar yaşanırken, Türkiye'nin (1959'da ilk başvuruyu yapmış ve 1963'te Ortaklık Antlaşması imzalamış bir ülke olarak) AB bütünleşme/genişleme sürecinde arzuladığı kabulü görmemesi, hem ülke içinde hem de dışarıda muhtelif fikirlerin sergilenmesine yol açtı. Aslında, bu vesileyle, bir yandan Avrupa Birliği'nin kendi varlık ve kimlik sorunu yeniden gündeme geldi; diğer yandan Türkiye'nin Avrupa-Asya bağlantısı ve buna bağlı seçenekleri ile bunun bölgesel ve küresel yansımaları dünya genelinde yankı buldu. Şimdi bunları güncel küresel gelişmeler ışığında inceleyelim.

Avrupa Birliği ile ilgili olarak önce şunu belirtelim: Küreselleşmenin ve kendi bütünleşme sürecinin bu aşamasında Avrupa Birliği artık uluslararası bir siyasal aktör (oyuncu) olarak varlık göstermek zorundadır. Kuruluş evresinde olduğu gibi sadece Avrupa ile sınırlı kalacak etki potansiyeline sahip bir AB, bugünkü dünya konjonktüründe kendi varlık/kimlik sorununu tam anlamıyla çözümlenmiş sayılmaz. Avrupa Birliği'nin mevcut dünya düzeninde kendini nasıl tanımladığı ve başkaları tarafından nasıl algılandığı ile ilişkili olarak, varlık ve kimlik sorunsalına yönelik arayışlar devam edecektir. Bunu belirleyen iki gelişme var: Birincisi, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte dünyanın iki rakip bloklu yapıdan çıkması ve Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasal, ekonomik ve askerî açıdan uluslararası güç monopolünü pekiştirmeye çalışmasıdır. İkinci gelişme ise Avrupa Birliği'nin genişlemesidir. Bu iki olgu, farklı nitelik ve gerekçelerle, Avrupa Birliği'nin geleceğini etkilemektedir. Soğuk Savaş döneminde bölgesel müttefiklik ilişkisiyle Doğu Bloku karşısında sürekli bir işbirliği içinde olan Avrupa (Topluluğu) ve ABD, şimdi bir anlamda küresel rekâbetle yeni bir dönüşüm sürecine girmişlerdir. Burada bizim konumuz, doğal olarak, Avrupa Birliği'nin dönüşümüdür.

Avrupa Birliği, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra uluslararası topluma bağımsız devletler olarak katılan Orta ve Doğu Avrupa ile Baltık ülkelerini kendi sistemine dahil etme gereğini duydu. Hatta bunu, bazı AB yetkilileri bir tür "önleyici güvenlik politikası" biçiminde değerlendirdi. Av-

¹⁰ Bkz. İbrahim S.Canbolat, Avrupa Birliği..., ilgili kısımlar.

rupa'nın, özellikle onaltıncı yüzyıldan itibaren Luther tarafından açıklanan Katolik Kilise ve Papalık karşıtı tezlerinden sonra uzun süreli olarak yaşadığı yıkıcı savaşlar, bu yeni dönemde AB genişlemesinin gerçekleştiği bölgelerin önemli bir kısmında kan ve nefret izleri bırakmıştı. Yirminci yüzyılda Avrupa'yı yeniden bölen Sovyet Komünizmi'nin yıkılmasından sonra, bu bölgelerde Avrupa Birliği'nin "özgürlük, güvenlik ve adalet" projesi hüküm sürmeliydi. En azından, Avrupa Birliği'nin söylemi bu yönde. Bunun pratik hayata nasıl yansıtacağı, dile getirildiği ya da beklendiği gibi başarıyla gerçekleşip gerçekleşmeyeceği, ayrıca tartışılabilir. Burada bizim sorgulamamız açısından önemli olan, Avrupa Birliği'nin söz konusu genişlemesiyle ilişkilendirilen güvenlik olgusudur. Avrupa Birliği, kendi güvenliği ve sürekliliği için bu bölgeleri yukarıda ifade edilen istikrar alanı içine almak istemektedir. Ne var ki, bunun, sistemin işleyişi ve AB bütünleşmesi bakımından bir fren etkisi yapma tehlikesi de bulunmaktadır. Bu bağlamda sorulması gereken, Avrupa Birliği'nin varlık ve kimlik tanımlamasını; bütünleşme sürecinde derinleşerek mi, yoksa tarihsel mekânların da sisteme dahil edilmeyle kendini gösterecek gevşek bir yapılanma ile mi ortaya koyacağıdır. Bu konu, hâlen AB yetkilileri arasında da tartışılmaktadır.

Avrupa Birliği'nin dönüşümünde dolaylı ve doğrudan etkili olacak diğer gelişmeye gelince, burada Soğuk Savaş döneminin süper gücü ABD'nin küresel öncelik ve hegemonya politikalarını düşünmek durumundayız. Ama yalnız bu girişimlerin varlığı yeterli değildir, kuşkusuz, Avrupa Birliği'nin de burada bir tehdit ve tehlike algılaması gereklidir. Örneğin, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı projesiyle Doğu Akdeniz'de, "Kazablanka'dan Ağrı Dağı'na kadar" uzanan jeostratejik bir bölgede en az onbeş ülkeyle ekonomik-ticarî, siyasal, kültürel, beşerî ve güvenliğe ilişkin alanlarda, serbest ticaret dahil olmak üzere, ortaklıklar kurmayı planlayan Avrupa Birliği; ABD'nin uluslararası hukuku ihlâl ederek Irak'a müdahalesini ve bunun sonuçlarını, ayrıca diğer bazı bölge ülkelerini de tehdit etmesini kendi çıkarları açısından iyi sorgulamak zorundadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da sınırlı bir bölgede oluşturulan refah ve güvenlik sistemi, eski dönemlerle karşılaştırıldığında, varlığın sürekliliğine ilişkin görece bir başarı sayılır, hatta bugün için de öyledir. Ama gözlemlenen yeni küresel tehdit, söz konusu sistemin Avrupa bölgesiyle sınırlı kalmayacak bir manevra yeteneğine sahip olmasını gerektiriyor. Bu, Avrupa'nın enerji ve pazar gereksinimi, güvenliği, siyasal ve ekonomik ilişkileri için yadsınılmayacak derecede önemlidir. Amerikan bakış açısından "Avrasya Balkanları" olarak görülen Kafkasya ve Orta Asya bölgesi, ayrıca on Asya ülkesiyle¹¹ AB arasında Asya-Avrupa Vakfı adında bir oluşuma zemin hazırlayan Doğu Asya, bugün ABD'nin küresel çıkar ve güç politikalarının odak noktaları olarak belirlediği ölçüde, Avrupa Birliği'nin de kendini yeniden sorgulamasına gerekeceği hazırlanmaktadır.

¹¹ Bu ülkeler şunlardır: Çin Halk Cumhuriyeti, Japonya, Endonezya, Malezya, Singapur, Güney Kore, Tayland, Filipinler, Vietnam ve Brunei. Bu konuda fazla bilgi için bkz. İbrahim S. Canbolat, **Gelişmekte Olan Ülkeler. Küresel Politik ve Ekonomik Çıkar Algılamalarındaki Konuları**, 3. Baskı, Alfa/Aktüel, İstanbul 2004, ss.155 ve 274

Bu arada unutulmaması gereken, yukarıda değinilen bölgelerde bir de "öteki" ya da "kötü" imajları ve bunlara atıfla anılan bir terörizm ile ilişkilendirilen Müslüman topluluklar var. Kimileri için bu gelişme, "kültür ve medeniyet çatışması"dır. 11 Eylül 2001 terör hadisesi de bunun somut göstergesi sayılır. Gerçekte ise bu söylemler, bize göre, meselenin aslını, sorunun kaynağını göremeyen ya da görülmesini istemeyen kişilerin ufaksuz, derinlikli düşünceden yoksun (izansız) yakıştırmalıdır. Bunları, ilgili güçlerin bazı erken/hukuksuz müdahale araçlarına meşruiyet kazandırma girişimi olarak da görmek mümkün. Bu konuda da Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa Birliği'nin tespit ve mücadele yöntemini iyi tanımak ve analiz etmekte yarar var. Birincisi, tehlikeli olarak gördüğü ve "kötü" olarak tanımladığı "öteki"ni askerî güç kullanarak, bir ön-vuruş marifetiyle bertaraf etmeyi tercih ediyor. İkincisi, genel olarak normatif değerlere gönderme yapıyor, uluslararası müdahalenin de bu çerçevede yapılması gerektiğini açıklıyor.¹²

Acaba bütün bunların Türkiye ile bağlantısı nedir? Bu gelişmeler Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerini nasıl biçimlendirir? Konuyu önce iki farklı düzlemde tartışıp güncel niteliği olan AB ile üyelik müzakereleri boyutuyla çözümlenmeye çalışalım.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği sorunu, her şeyden önce, söz konusu oluşumun (AB) kendi amaçlarıyla sistemsel özelliklerinden bağımsız düşünülemeyecek bir nitelik taşır. Yukarıda ana hatlarıyla belirtilen kuruluş evresi ve genişleme sürecinde ortaya konulan tercih ve yapılanma, Türkiye tarafından dikkate alınmak durumundadır. Örneğin Avrupa Birliği konuya kendi amaç ve çıkarları ile sistemsel özellikleri açısından baktığında, Türkiye'nin tam üye olarak AB Sistemi içerisinde değil, onun yanbaşında yoğun ilişkilerle sisteme kenetlenmiş durumda tutulmasını daha yararlı bulabilir. Bu Avrupa Birliği için böyledir, ama Türkiye'nin ulusal çıkarlarına uygun değildir. Herkes kendi konumundan bakarak tercihini belirleme hakkına sahiptir, yalnız, bu yapılırken, gerçekleştirilebilir ortak çıkarların neler olduğu da araştırılmalı ve doğru biçimde ortaya konulmalıdır.

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte Avrupa Birliği'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini, uzun süredir üyelik için beklemede olan Türkiye'ye tercih ederek, üyeliğe kabul etmesi, acaba hangi sebep ve gerekçelere dayanıyor? Eğer bunu biliyorsak, davranışımızı da ona göre belirleriz. Belki de önceliğin Türkiye yerine Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine verilmiş olmasını, teknik açıdan, anlayışla karşılıyoruz. Türkiye'nin üyeliği, zaman (süreç)ile ilgili bir konu olabilir ya da ilkesel anlamda bir reddediş söz konusu olabilir. Bu ikisini birbirinden ayırt edebilmemiz gerekir. Aksi halde zaman ve kaynak israfıyla savrulur gideriz, daha da kötüsü, böylelikle tepkiselliğin sığınağına duchar olmuş durumdaki karar ve politikalarımız da sadece sorun üretir.

¹² Ne var ki, bunları açıklarken, özellikle dış politika ve güvenlik konularında henüz kendi içinde tutarlı tek sesli bir duruş sergilenemiyor. Bu, dış politika konusunun kendine özgü yapısından kaynaklanabileceği gibi, entegrasyon süreciyle de ilgilidir.

Eğer sadece zamansal öncelik ve belirli bir süre ertelenme durumu söz konusu ise, bu bir hazırlanma süreci olarak görülüp gerekli hazırlığın yapılması için değerlendirilebilir. Ama hedeflenen üyelik ilkesel bir reddedişe takılıyorsa ve asla gerçekleşmeyecekse, üstelik bunun işaretleri de görülüyorsa, o zaman bunu bilip gerçekliğe uygun politikalar geliştirmek zorunludur. Türkiye eşit koşullarda tam üye olmayacaksa, kararlarını ve tercihini tam bağımsız olarak geliştirmesini engelleyecek herhangi bir bağımlılık ilişkisine izin verilemez. Tam üye olmayacağı bir Topluluk ile Gümrük Birliği'nden¹³ de çıkması gerekir.

Burada araştırılmak istenen, Avrupa'nın/Avrupa Birliği'nin varlık ve kimlik sorunsalıyla bağlantılı olguların neler olduğu ve bunların Türkiye ile ilişkisidir. Bunu herhangi bir önyargı ile değil, tarihsel ve güncel gözlemin sağladığı veriler yardımıyla yapmak gerektiğine inanıyoruz. Avrupa Birliği'nin bir iç alan meydana getirerek bütünleşmeyi işlevsel bir zeminde hızlandırmaya yönelik olarak imzalayıp yürürlüğe koyduğu ve/veya onay aşamasına getirdiği tüm antlaşmalar¹⁴, bizim için birer veri hükmündedir. Her bir antlaşma, bağlayıcı bir irade beyanı olarak, Avrupa Birliği'nin varlığını *nerede* ve *nasıl* sürdürmek istediğini gösteren bir kimlik işareti taşır. Bu kimlik işaretlerinin bölgesel ve küresel güç politikaları ve tehdit algılamalarına bağlı değişiklikler içerdiğini söyleyebiliriz. Avrupa Birliği Sistemi, katı ve kınlgan değil, *değişken* ve *esnek* olmak zorundadır. Varlığını sürekli kılmak için gereklidir, bu Kimliğinin de bu mecburiyetten dolayı zaman zaman yeniden tanımlandığını görüyoruz.¹⁵

¹³ Başbakan Tayip Erdoğan'ın açıkladığına göre, Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden zaranı toplam olarak 70 milyar avro'yu bulmuştur.

¹⁴ Örneğin Roma Antlaşması (1957), Avrupa Tek Senedi (1987), Maastricht Antlaşması (1993), Amsterdam Antlaşması (1997), ayrıca 2000'lerin başından itibaren geliştirilen ve onaya sunulan Temel Haklar Sözleşmesi ve AB Anayasası burada başlıca veriler olarak sayılabilir.

¹⁵ Avrupa'nın kimlik tanımı, beşerî birikimle gelişen uygarlık durumuna bağlı değişimler göstermektedir. Örneğin ilk çağlarda, uygarlığın yeşerdiği Dicle ile Nil arasındaki bölgede Avrupa'nın kendi köklerini arandığı görülüyor. Arkeolojik ve antropolojik bulgular, Mezopotamya bölgesinde M.Ö. 4.-5. binyle kadar uzanan ilk uygarlık izlerini ortaya koyuyor. Avrupa, sürekli olarak, kendi köklerinin ne kadar derinde olduğunu gösterme gereksinimi duymuştur. Ayrıca, "Hint-Avrupa dil akrabalığı"ndan söz edilmiş, Antikçağ'da İran Avrupa'nın bir parçası kabul edilmiştir. (Bu konuda bkz, Thierry Hentch, **Hayali Doğu. Batı'nın Akdenizli Doğu'ya Politik Bakışı**, Çev.: Aysel Bora, Metis Yayınları İstanbul, 1996, ss. 20-21). Ancak, Helen uygarlığının ve Eski Yunan'ın keşfedildiği M.Ö. beşinci yüzyıldan itibaren durum değişir. Bundan sonra Yunan siteleri İran (Pers) hükümdarlarına karşı "özgürlük" savaşı vermekteler: Med Savaşları, ilk Doğu-Batı aynını olarak görülür. 1820'lerde Yunanlıların Türklere karşı başlattıkları ayaklanmayı, ikinci bir Med Savaşı olarak değerlendirenler de vardır.

Etelektüel anlamda ve İskender'in doğuya açılımla askerî alanda kendisine Helen uygarlığında dayanak noktası bulan Avrupa, bunu Roma İmparatorluğu ile de sürdürmek ister. Akdeniz'in tamamı Avrupalıdır. Ne var ki yedinci yüzyıldan itibaren İslamiyet'in doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika'ya doğru genişlemesi, Avrupa'nın karada kuzeybatı yönünde ilerleyerek kendini yeniden tanımlamasını gerektirir. Ancak, Avrupa bunda pek başarılı olamaz. Yüzyıllarca süren bir iç kavga yaşanır. Rönesans, Reformasyon ve Aydınlanma süreçleriyle yeni, modern Avrupa'nın temelleri atılır. Avrupa Birliği, uzun süren dinsel, politik çatışmaların sonucunda, ortak değerlere dayalı bir barış ve güvenlik projesi olarak belirir.

İçinde bulunduğumuz dönemde Avrupa kimliği, AB'nin amaç değerleri göz önüne alınarak incelenebilir. İlk kez hazırlanıp liderler tarafından imzalanan ve üye ülkelerin onayına sunulan *Avrupa Birliği Anayasası*'nın giriş kısmında; Avrupa'nın devralınan kültürel, dinsel ve insanî değerlerine gönderme yapılarak, eski ayrılıkların aşılıp ortak geleceğin birlikte şekillendirilmesi için Avrupa halklarının iradesine çağrıda bulunmaktadır. Birinci maddede, ortak amaçların gerçekleştirilmesine yönelik olarak, üye ülkelerde halkın iradesiyle Avrupa Birliği'ne yetki devri öngörülmektedir. Avrupa Birliği'ne temel teşkil eden *değerler* ise şöyle ifade edilmektedir: İnsan onuru, özgürlük, demokrasi, eşitlik ve hukukun üstünlüğüne saygı ile insan haklarının korunması.¹⁶

Üye ülkelerde de toplumların çoğulculuk, hoşgörü, adalet, dayanışma ve kaynaşma gibi değerleri rehber edinmeleri gerektiği vurgulanmakta, buna aykırı davranışlara yaptırım uygulanacağı ifade edilmektedir.¹⁷ Bu değerlere riayet, aynı zamanda, AB'ye üyeliğin de ön şartı olarak kabul edilmektedir.¹⁸

Avrupa Birliği'nin amaçları, antlaşmalar ve Anayasa ile ortaya konulduğu kadarıyla, genel anlamda, barışın, ortak değerlerin ve Avrupa halklarının refahının teşvik edilip desteklenmesi olarak görülüyor. Bunun somut açılımına bir örnek olarak; AB içerisinde kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı hedefi (ilkesi) gösterilebilir.¹⁹ Dışa yönelik olarak ise, bir Ortak Dış politika ve Güvenlik Politikası uygulanması hedeflenmektedir.²⁰ Burada da amaç, Avrupa Birliği'nin ortak değerlerinin ve çıkarlarının küresel düzeyde korunmasıdır. Avrupa Birliği'nin dış ilişkilerini yönetmekle görevli bir *AB Dışişleri Bakanlığı* ihdas edilmiştir. AB Dışişleri Bakanı, aynı zamanda Komisyon'un Başkan Yardımcısı olarak da etkin bir role sahiptir.²¹

Yukarıda dile getirilen amaç ve değerler, Türkiye'nin AB'ye üyeliği açısından incelendiğinde, ne ifade eder? Önce şunu belirtelim ki, söz konusu amaç ve değerler burada çok genel anlamlarıyla yer alıyor. Bunlar, kuşkusuz, evrensel beşerî değerlerdir, toplumların selameti için yararlı ve gereklidirler. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılımıyla ilgili *koşul* olma özelliği bakımından ise, daha farklı değerlendirilmek durumundadırlar. Bu da Türkiye'nin farklı özelliğinden kaynaklanıyor. Söz konusu farklılık, nesnel an-

Avrupa Birliği/Topluluğu çağında, Avrupa'nın ötekilerle sınırlanıp Polonya'da başlatılmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde durum daha başkadır: AB, Avrupa'yı tehdit eden komünist tehlike ortadan kalkınca, eski Doğu Bloku üyelerinin neredeyse tümünü bünyesine dahil etmeye hazırlanmaktadır.

Anlaşılan odur ki, Avrupa kendi dışındakine yönelik ilişkinin /algılamının türüne, dünyadaki uygarlık mekânına göre bir aidiyet alanı belirleyebilmektedir. Avrupa/Avrupalılık kavramı, pragmatik ve spekülasyon bir içerikle tanımlanmıştır. Bu konuda ayrıntı için bkz. İbrahim S.Canbolat, *Savaş ve Barış Arasında Dünya*...,ss.211-222.

¹⁶ Avrupa Birliği Anayasası, Madde 1-2

¹⁷ Avrupa Birliği Anayasası, Madde 1-58

¹⁸ Avrupa Birliği Anayasası, Madde 1-57

¹⁹ Avrupa Birliği Anayasası, Madde 1-4

²⁰ Avrupa Birliği Anayasası, Madde 1-3

²¹ Avrupa Birliği Anayasası, Madde 1-28

lamda ve algılama düzeyinde kendini gösteriyor. Birincisiyle ilgili olarak şunu söyleyebiliriz ki, Türkiye'de tarihsel ve kültürel/dinsel bir olgu olarak Müslümanlık, araştırmacılar için bir tür veri hükmündedir. Yukarıdaki amaç ve değerler arasında bu gerçeklikle uyuşmayacak tek şey, Avrupa'nın dinsel geçmişine yapılan atıftır. Bu bir çatışma potansiyeli taşır. Algılama düzeyinde kendini gösteren farklılık da esasen buradan beslenir. Türkiye, kimi Avrupalılarca Asyalı ve Müslüman bir ülke olarak ötekileştirilmektedir. Ama böyle bir algılama içinde olmayan Avrupalılar da var. Onlara göre, Türkiye, yukarıda dile getirilen amaç ve değerler çerçevesinde Avrupa Birliği'nin bir üyesi olarak çıkar alanında varlık gösterebilir. Hatta bu durum, Avrupa'nın küresel rolü için de yararlıdır ve tamamlayıcı bir işlevi yansıtır.

17 Aralık 2004'teki AB Zirvesi'nde Türkiye ile üyelik müzakerelerine, koşullu olarak, kapı açılmış olması; Türkiye'nin bir bakımdan söz konusu amaç ve değerler temelinde AB'ye katılabileceğini gösterirken, bir başka açıdan bakıldığında ise bu ülkenin diğer üyelere (ve adaylardan) farklı görüldüğüne ya da algılandığına işaret etmektedir.

Koşulluluk durumu, 17 Aralık 2004 AB Zirvesi'nin sonuç bildirgesinde, doğrudan olmasa bile dolaylı biçimde, vardır. İlgili aday ülke olarak Türkiye'nin, 1963 tarihli Ankara Antlaşması'ndan doğan ilişki biçimini (ki buna Gümrük Birliği dahildir) yeni üye olan 10 AB ülkesini kapsayacak tarzda düzenlemesi gerekmektedir. 3 Ekim 2005'te Türkiye ile müzakerelerin başlaması, ancak buna ilişkin protokol imzalandıktan sonra mümkün olacaktır. Bir başka ifadeyle, Türkiye, statüsüne itiraz ettiği Kıbrıs'ı, daha doğrusu bütün Kıbrıs'ı temsil iddiasıyla Avrupa Birliği'ne katılan Rum Yönetimi'ni de dolaylı biçimde tanımadan AB'ye üyelik müzakerelerine başlayamayacaktır. Gerçi Gümrük Birliği için Kıbrıs ile masaya oturulup bir belge imzalamak söz konusu olmayacak, Türkiye Avrupa Birliği (Avrupa Komisyonu) ile muhatap olacaktır, ama daha sonraki süreçte Kıbrıs'ın resmî temsilcisi sayılan Rum yönetimiyle masaya oturmak zorundadır. Onların ne isteyeceklerini ise tahmin etmek hiç zor değildir. Kısacası, Kıbrıs Sorunu çözülüp ada devleti Türkiye tarafından tanınabilecek bir dönüşüm geçirilmeden, Türkiye'nin AB ile müzakereleri başarıyla yürütmesine olanak yoktur. Bu, birinci koşul.

Bunun ardından, hem **6 Ekim 2004 tarihli İlerleme Raporu'**nda hem de kısmen **17 Aralık AB Zirvesi sonuç bildirgesinde** dile getirilen bazı konular da gündemi yeterince işgal edecektir. Bunların Türkiye'de ve Avrupa Birliği'nde büyük yankı yapacağını ve sonuç doğuracağını şimdiden söyleyebiliriz.

Peki, nedir bu konuların özelliği? Bunlar, biçimsel anlamda, Avrupa Birliği'ne katılım koşullarıdır. Avrupa için düşünülecek olursa, yine Avrupa'nın ürettiği ulusçuluktan kaynaklanan çatışmaları önlemeye, barış ve güvenlik sağlamaya yönelik ortak politikalarıdır. Ne var ki, bunların, halkın biraz dışında kalan/tutulan Türkiye'de de aynı amaç ve beklentilerle uygulanması için koşullar pek elverişli görünmüyor. Türkiye'den bakıldığı zaman, Avrupa Birliği oluşumu gerektiği gibi tanınmıyor, fark edilemiyor. Türkiye'nin ze-

mini de biraz farklı: Tarihsel, toplumsal, siyasal, kültürel ve ekonomik zemin, AB projesinin Avrupa'da kaydettiği başarıyı burada da (Türkiye'de) yakalayacağını garanti etmiyor. Her iki taraf da aslında bu durumun farkında. Ama akıl, özellikle küresel tehdit algılamaları ve "medeniyetler çatışması" gibi kurgulamalarla çalkalanan böyle bir dönemde, Avrupa'da güvenlik ve barış modeli olarak başarılı olmuş bir projenin Türkiye'yi de kapsayarak daha geniş alanda etkili olması gerektiğini söylüyor. İki tarafta da bunun savunucuları var. Bu mümkün olabilir mi? Ne getirir, ne götürür? Şimdi bu konuyu bazı somut talepler ya da koşullar çerçevesinde inceleyelim.

Yukarıda dile getirilen İlerleme Raporu'nda ağırlıklı yer tutan konuların başında, İnsan Hakları geliyor. İnsan Hakları, bireysel ve toplumsal hakları içeren bir değer alanı olarak, aslında, hiç kimsenin karşı çıkmaması gereken, bir tür insanlık birikimini ifade eder. Ancak, kimi ülkelerde, siyasal ve sosyal dokuya bağlı olarak, sorunlar da yaratabilmektedir. Avrupa Birliği'nin insan hakları konusunda Türkiye'den taleplerini bu anlamda irdelediğimizde, bir yandan Türkiye'de, bir yandan da Türkiye-AB ilişkilerinde ihtilâf potansiyelinin varlığına tanık oluyoruz. Bunu aşağıdaki talepler örneğinde göstermeye çalışalım.

Avrupa Birliği'nin, müzakere sürecinde Türkiye'den beklentileri arasında yer alan kimi konular, ülkede büyük tartışmalara yol açabilir. Örneğin, **6 Ekim 2004**'te açıklanan **İlerleme Raporu**'nda;

- Türk makamlarının Lozan Antlaşması'na göre sadece, Müslüman olmayan toplulukları azınlık saydıkları, oysa, örneğin Kürtler gibi başka toplulukların da bulunduğu, ama BM Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile yine BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'ne yönelik çekince-den dolayı diğer azınlıkların eğitim ve azınlık haklarının kullanılmasında sorunlar olduğu ileri sürülüyor.

- Azınlık haklarına ilişkin "modern uluslararası standartların" Türkiye'de de, "Kürtler dahil olmak üzere", ulusal azınlıklara uygulanması öneriliyor, bu konuda AGİT'in yardımcı olabileceği ifade ediliyor. Türkiye'nin, Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi ile Bölge ve Azınlık Dillerine İlişkin Avrupa Şartı'nı imzalamamış olması bir noksanlık olarak görülüyor. Türkiye'de azınlıkların askerî ve idarî görevler üstlenmelerinin önünde engeller olduğu, Rum azınlığın eğitim-öğrenim malzemelerinin ve yurtdışında eğitilmiş öğretmenlerinin tanınıp onaylanması konusunda sorunlar bulunduğu, Ermenilerin de dillerini öğretmede sorunlar yaşadığı iddia ediliyor.

- 1999'dan itibaren kültürel haklar konusunda iyi yönde gelişmeler olduğuna değinildikten sonra, Kürt dilinin ve kültürünün çeşitli biçimlerde ifade edildiği ve bunun hoşgörüle karşılandığı da belirtiliyor. Kürt kökenlilerin ağırlıklı olarak yaşadığı Doğu ve Güneydoğu'da güvenlik ve temel özgürlüklerin kullanımı konusunda iyileşmenin 1999'dan beri devam ettiği belirtiliyor. Bununla beraber, bölgede Kongra-Gel (eski PKK) tarafından Hazi-

ran 2004'den itibaren ateşkesle son verilmesinden sonra güvenliğin tehlikeye girdiği ileri sürülüyor.

- Doğu ve Güneydoğu'da köylerini terk etmek zorunda kalan insanların geri dönüşlerinin (hükümetin desteklediği köy koruculuğu, mayınlar, altyapı yetersizliği, sermaye ve yatırım yetersizliği nedeniyle) tam olarak sağlanmadığı ifade ediliyor.

- "Aleviler Müslüman bir azınlık olarak tanınmıyor" deniliyor.

- Anayasada engel olmamasına rağmen Türkiye'deki Gayrı-Müslimlerin haklarını gerektiği gibi kullanamadıkları belirtiliyor: Meşru bir **kimlik edimi**, sınırsız mülkiyet hakkı, kendi vakıf ve tesislerini herhangi bir kısıtlamayla karşılaşmadan çekip çevirme, din adamlarını yetiştirme hakkı isteniyor. Bunların yasama yoluyla düzeltilmesi öneriliyor.

- A. Öcalan davası da dahil olmak üzere, bazı davaların yeniden ele alınması için gerekli koşulların hâlâ sağlanmadığı belirtiliyor. Bu durumun düzeltilmesinin en iyi yolunun, ilgili kişilerin bağımsız bir mahkemede yeniden yargılanması olduğu ifade ediliyor.

- Türkiye'nin, uluslararası insan hakları enstrümanlarını büyük ölçüde kabul ettiği belirtildikten sonra, BM Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile BM Uluslararası Ekonomik ve Sosyal Haklar Sözleşmesi'ni çekinceli de olsa imzaladığı, ama Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi ile Revize Edilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nı imzalamadığı vurgulanıyor.

İnsan hakları ile ilgili yukarıdaki eleştiri ve önerilerin dışında, bir de, su kaynaklarının ortak yönetimine ilişkin bir yasal çerçeve temelinde komşu ülkelerle sınır-ötesi işbirliği öneriliyor.

Anlaşıyor ki, önce Türkiye, üyeliğe yönelik müzakereleri başlatabilmek amacıyla Kıbrıs konusunda *karşılıklı bir çözüm girişimi* için çaba göstermek durumundadır. Sadece Türkiye'nin gayreti yeterli olmaz, diğer tarafların (Avrupa Birliği, BM, ABD, Yunanistan ve Rumlar) da makûl bir çözüm için samimi biçimde devreye girmeleri gerekir. Bu hiç de kolay olmayan iş, kabul edilebilir bir çözümle sonuçlandıktan sonra, en az onun kadar zor ve gergin bir sürece girilecektir. Bu, 2014'ten önce tamamlanmayacak²² uzun bir müzakere sürecidir. Esasen, burada müzakere, alışılmış bir pazarlığı değil, AB Müktesebatı'nın ulusal yapıya uyarlanmasına yönelik teknik düzeydeki çalışmalarını ifade etmektedir. Bununla beraber, geçmişte çeşitli alanlarda aday ve üye ülkelerde farklı uygulamaların yapıldığı da gözlemlenmiştir. Bu, bazı konularda muafiyet, süreye bağlı kısıtlama ya da hiç uygulanmama tarzında olmuştur. Örneğin, yeni katılan üyelerin serbest dolaşım hakkı belirli süreyle askıya alınabilmiştir, ama sürekli olarak değil. Bu zaten Avrupa Birliği'nin temel mantığına da aykırı olur, hukûken de mümkün de-

²² 16-17 Aralık 2004 AB Zirvesi'nin gündem konularından biri de Avrupa Birliği'nin 2014 yılına kadarki bütçe planlaması idi. Burada Türkiye'nin söz konusu süre içerisinde olası bir üyeliği hesaba katılmamıştır.

ğil. Diğer yandan, AB'nin kurucuları arasında da bazı insan hakları sözleşmelerini kabul etmeyen üye bulunmaktadır. Örneğin Fransa, kültürel haklara ilişkin uluslararası sözleşmeye sıcak bakmamaktadır.

Avrupa Birliği'nin Türkiye'den taleplerini bu açıdan da değerlendirmek durumundayız. Acaba Türkiye, eşit koşullarda bir aday olarak kabul edilip üyeliğinin kolaylaştırılması için mi çalışılıyor, yoksa ona AB'nin temel ilkeleleriyle de çelişen talepler ve yöntemlerle mi yaklaşıyor? Buna dikkat edilmesi gerekir. Ayrıca, bir de, yukarıda değinilen talep ve önerilerin Türkiye'de ne gibi siyasal ve toplumsal sonuçlar doğurabileceğini iyi hesap etmek durumundayız. Müzakere süreci bu bakımdan iyi yönetilmelidir. En sonunda AB üyeliği konusunda karar verecek olan halkın, her aşamada doğru bir biçimde bilgilenebilmesi ve kendi görüşünü (kanaatını) oluşturmasını sağlanmalıdır.

Örneğin, Türkiye'de yeni bir tür *dinsel ve etnik azınlık teşvikçisi* durumunda olan talep ve öneriler, Avrupa Birliği'nin temel amaç ve değerlerine mi istinat ediyor? Bunlar, ilgili toplum kesimleri için ne anlama gelir? Türkiye bu taleplerin karşılanmasıyla ortaya çıkacak gelişmelerden nasıl etkilenir? Bütün bu soruların yanıtını hemen vermek belki kolay değildir. Ama bunların araştırılması gereklidir. Çeşitli düzey ve zeminde *çokyönlü çıkar ve tehdit değerlendirmesi* yapılmalıdır. Bir yandan, ilgili kesimler kendi aralarında rasyonel bir çıkar tanımlaması yapmalı, diğer yandan ulusal çıkarın küresel ölçekli güç politikalarına mahkûm olmadan "Misak-ı Milli" dahilinde tarihsel/güncel ve kültürel birliktelik bilinciyle korunmasına çalışılmalıdır.

Aslında, Avrupa Birliği'nin temel amaç ve ilkelerine uygun olan; toplumsal gerginliğe yol açacak yeni azınlıklar oluşturmak değil, birlikte barış/güvenlik ve refah içinde yaşamaktır. Türkiye ile ilgili taleplerin, bu anlamda amacı aşan türden talepler olduğu söylenilebilir. Bunlar, olası sonuçları itibarıyla, AB normlarına da terstir. Amaç eşit haklara sahip olmaksa, bunun için azınlık statüsü gerekli değildir. Esasen bu, sözü edilen dinsel ve etnik toplum kesimlerinin çıkarına da değildir. Bunların rahatlıkla tartışılmasından çekinmemek gerekir, bu Türkiye'de ulusal çıkar açısından zararlı değil, faydalı gelişmelere zemin hazırlayabilir. Böylece, dış istismara açık olan bazı durumların ayırında olmak ve iyileştirme yönünde, elbirliğiyle, yapıcı çalışmalarda bulunmak mümkün olabilir.

Müzakere sürecinde Türkiye'de gergin bir atmosfer oluşumunu tetikleyecek talep ve öneriler bulunduğunu belirtmiştik. Örneğin Alevilerin ve Kürtlerin azınlık olarak tanımlanıp uluslararası azınlık haklarından yararlandırılmaları görüşü, Türkiye'de toplumsal zemini olmayan dışsal bir kuramsal yaklaşımın ifadesidir. Gerçekte, ne sözü edilen toplum kesimlerinin ne de onların dışındakilerin Türkiye'de böyle bir azınlık seçeneğine razaları vardır. Teorik bazı şablonların her ülkenin kendine özgü gerçekliğine uymayacağını görüp anlamak, aslında, zor bir şey değildir. Ekonomik ve sosyal gelişmesini ilerletmiş, demokratik ve laik bir hukuk devletinde toplumun tüm bireyleri

genel insan haklarından elbette yararlanacaktır. *Sınıfsal/toplumsal ayrımcılık yaratacak bir azınlık statüsü yerine, demokratik bir ülkede eşit hak ve yükümlülüğe dayalı yurttaşlık modeli*, herkes için daha iyi değil midir?

Bir başka konu da, A. Öcalan Davası'nın "bağımsız bir mahkemede" yeni baştan görülmesi talebiyle ileride kendini daha belirgin biçimde gösterecek olan, daha doğrusu, insan hakları söylemiyle yaratılacak haksızlığın kamu vicdanında meydana getireceği rahatsızlık olabilir. Söz konusu talep, AB ile müzakerelerin geleceğini belirlemekle kalmayacak, ondan daha önemli olarak, bir yandan Türk adalet sistemine güvenilmediğini zımnen ifade etmiş olacak, diğer yandan da onbeş yıl boyunca terör eylemlerinde katledilen asker ve sivil şehitlerin yakınları ile ülkede terörü şiddetle reddeden tüm insanlar bunu kendileri ve Türkiye için bir hakaret olarak değerlendireceklerdir. Ayrıca, bundan dolayı ülkede toplumsal tansiyon yeniden yükselecektir.

Bu arada bazı ekstrem gruplar, yurtdışındaki bağlantıların da teşvik ve desteğiyle, bir *Siyasal Kürtçülük* propagandası başlatabilirler. Ama böyle bir propaganda, Türkiye'de Kürt kökenli vatandaşlarımızı kendi amaçları yönünde etkileme şansına ve gücüne sahip olamaz. Onları temsil de edemez. Nasıl ki, Soğuk Savaş sonrası dönemde dünyanın muhtelif bölgelerinde, içeriği belirli çıkar algılamalarıyla belirlenip oluşturulan *Siyasal İslam* söylemi tüm Müslümanları temsil etmiyorsa, Siyasal Kürtçülük de Kürtleri temsil yeteneğinden yoksun kalır. Bunda, Türkiye'deki Türk-Kürt ilişkisi biçiminin ve birlikteliğinin de payı büyüktür. Batı'da ya da dünyanın herhangi bir yöresinde görülen etnik/ulusal aidiyet ve azınlık durumundan çok farklıdır, Türkiye'deki durum. Bunun özgün bir sosyolojik, tarihsel, dinsel ve psikolojik arka planı vardır, Türkiye'de. Dünyaca tanınan yazar Yaşar Kemal'in annesinin Çukurovalı bir Türk, babasının ise Doğu kökenli bir Kürt olması, kuşkusuz, bir Türkiye gerçeğini yansıtır. Buna benzer örnekler; Türk-Çerkez, Türk-Arap, Türk-Laz, Türk-Gürcü, Türk-Arnaut, Türk-Boşnak aile yapılarının ülkenin her yöresinde gözlemlenen yaygınlığı ölçüsünde çoğaltılabilir. Belki Avrupa'nın fark etmediği, genel teorik kalıplara sığdıramayacak olan da budur. Bu özellik, aslında, Türkiye'nin bütünlüğünün de güvencesi sayılır.

Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde toplumsal barış ve güvenlik açısından risk unsuru taşıyacak olası gelişmeleri, yukarıda üzerinde durulan olguların yeterince bilincinde olup onları iyi değerlendirmek suretiyle kontrol altında tutmak mümkün. Bunun için siyasal iktidar, muhalefet partileri, sivil toplum örgütleri, basın-yayın kuruluşları ve halk birlikte ve gerektiğinde her biri kendi konumuna uygun bir içerikte ve alanda bağımsız olarak, ortak çıkarı gerçekleştirmeye yönelik etkinlikler üstlenecektir. Burada ortak çıkar, ne pahasına olursa olsun mutlaka AB üyeliğinde görülemeyeceği gibi, AB üyeliğini engellemeye ayarlı tepkisellikte de aranmaz. Esasen, Türkiye'nin egemen ve bağımsız bir ülke olarak kendi güvenliği ve gelişmişliği için gereken kararları alıp uygulayabilme yeteneği sayesinde bölgede ve dünyada

kabul görmesi, en üst düzeyde düşünülebilecek ortak çıkar olabilir. Eğer şartları oluşur ve Türkiye bunu Avrupa Birliği içerisinde gerçekleştirmeye muktedir olursa, ortak çıkar orada kendini gösterebilir. Yalnız, mevcut koşullarda bunun kolay olmayacağı anlaşılıyor.

SONUÇ OLARAK

Acaba Türkiye, 17 Aralık kararıyla gelinen noktada Avrupa'nın kapısını aralamış mıdır? Bu, çok sorulan bir konu. Aslında, Avrupa kapısını aralamak ya da Avrupa aidiyeti konusu, Avrupa'yı nasıl gördüğünüze ve hangi kriterlerle tanımladığınıza bağlı bir değişkenlik gösterir. Hem Türkiye'de hem de Avrupa Birliği içerisinde Avrupa'nın kimliği ve konumu hakkında farklı yaklaşımlar var. Avrupa eğer salt keyfi bir coğrafya tanımlamasıyla ortaya konulursa, bazılarının göre Türkiye Avrupa'nın dışında kalır. Ama her şeyden önce bu tanım, tarihsel gerçeklik ile çelişiyor. Zira tarihsel süreçte Avrupa'nın coğrafi ölçekte tanımlanması, belli bir süreklilik ve istikrar içinde olmamıştır. Örneğin kimi dönemlerde İspanya ve Polonya, siyasal kültürden dolayı, Avrupalı sayılmamışlardır. Şu anda her iki ülke de Avrupa Birliği üyesidir. Burada dönemin siyasal konjonktürünü iyi irdelemek gerekir. Demek ki, Avrupa coğrafi olmaktan çok siyasal, kültürel ve tarihsel bir kimlik algılamasıyla varlık buluyor. Bununla beraber, kimi durumlarda, çelişkili bir biçimde de olsa, Avrupa'nın coğrafyayla ilişkilendirilerek tanımlandığını görüyoruz.

Türkiye'nin Avrupa'ya açılımını ya da onunla ilişkisini de bu gerçeklik zemininde değerlendirmekte fayda var. Avrupa tanımında ister coğrafya isterse siyasal ve kültürel olgu esas alınsın, her iki durumda da Türkiye'nin bu coğrafi ve siyasal yapının özellikle belirli dönemlerdeki oluşumunda büyük etkisi olduğu görülür. Ondördüncü yüzyıldan yirminci yüzyılın başlarına değin Türkler Avrupa'da var olmuşlardır, onyedinci yüzyıla kadar buradaki siyasal üstünlükleri çok belirgindir. Yalnız, bugün sözünü ettiğimiz Avrupa, bir sistem içerisinde bütünleşme modeli ile kendini yeniden yapılandırmaktadır. Avrupa Birliği sistemi dediğimiz bu yapı, kendine özgü niteliği olan ve üyelerine ortak bir çıkar alanında değer ve egemenlik paylaşımı başta olmak üzere, siyasal ve toplumsal rızaya dayalı yükümlülükler getiren geniş kapsamlı bir güvenlik alanı oluşturmaktadır. 6 Ekimde açıklanan İlerleme Raporu, Türkiye'nin bu sistem içerisinde yer almasının mümkün olduğunu, ama nihai durumun her iki taraf açısından da uzun bir müzakere sürecinde *risk ve avantaj* hesabı yapıldıktan sonra ortaya çıkacağını ifade ediyor.

Son İlerleme Raporu Türkiye'nin çeşitli alanlarda Avrupa Birliği'ne uyuma yönelik yasal düzenlemeler yaptığını belirtiyor, bununla beraber, yetersizlikler olduğunu da vurguluyor. Burada ölçü, tabii ki Avrupa Birliği Müktesebatı, yani kazanımlarıdır. Elli yıldan uzun bir oluşum ve gelişim sürecini geride bırakmış olan bugünkü Avrupa Birliği, Kömür ve Çelik Topluluğu ile Avrupa Ekonomik Topluluğu dönemlerinden beri geliştirilip hayata geçirilen amaç ve ortak değerler temelinde ekonomik, siyasal, kültürel

ve toplumsal bir sistem meydana getirmiştir. Bu, kuralları bağlayıcı olan ve her üye ülkede yaptırım gücüne sahip ulusüstü bir sistemdir. Burada bir *Ortak AB Politikası* uygulanabilmesi için belirli normların ve buna bağlı standartların kabul görmesi gerekir. AB Müktesebatı denilen ve önemli kazanımlar olarak algılanan kurallar; siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanda, sağlık ve eğitim alanında, kısacası bireysel ve toplumsal yaşamın her kademesinde yol gösterici bir etkiye bulunmaktadır. Bu sisteme dahil olmak isteyen Türkiye'den de, doğal olarak, söz konusu kazanımları kabul etmesi, buna yönelik anayasal ve yasal düzenlemeler yapması ve bunları uygulaması istenmektedir. *AB Müktesebatı* tarımdan eğitime, sağlıktan dış politikaya ve enerjiye kadar çok geniş bir alanda yaklaşık otuz farklı konuyu içermektedir.

Türkiye, hâlen Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecindedir, ama bu süreç otomatikman üyeliği getirecek bir süreç değildir. Söz konusu süreçte hem Türkiye'nin hem de Avrupa Birliği'nin tercih ve davranışları ağırlıklı bir etkiye sahiptir. Türkiye, Avrupa Birliği gibi bir ortak çıkar ve yaşam alanına girmek isteyen bir aday ülke olarak kendini bu sisteme hazır duruma getirmekle yükümlüdür, üyeliği istiyorsa, gereğini yapacaktır. Gereğini yapma aşamasında eğer bazı AB taleplerini ve bunun gerektirdiği uygulamaları kendi ulusal çıkarı açısından sakıncalı bulursa, bunu da kamuoyu önünde tartışacak, ulusal bir mutabakat sağlanamazsa belki AB üyeliğinden vazgeçecektir. Öyle de olsa, müzakereler sürecinde elde edeceği ve ülkenin gelişmesi için yararlı olacak standartlardan geriye dönüş söz konusu olmayacaktır. Türkiye'nin en azından bunu iyi değerlendirmesi gerekir.

Kuşkusuz, Avrupa Birliği'nin bu süreçteki davranışı da önemlidir. İlerleme Raporu'nda da belirtildiği gibi, eğer Avrupa Birliği kendi sisteminin işleyişine zarar verecek bir durum tespit ederse, bu örgütün/sistemin yeni üyeleri içine sindirebilme ve entegrasyonu derinleştirme kapasitesini yeniden izlemeye alabilecektir. Bundan anlaşılıyor ki, Türkiye bütün koşulları yerine getirirse bile, üyelik gerçekleşmeyebilir ya da ertelenebilir.

Konunun, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri bakımından önemli olan bir de dış politika ve güvenlik boyutu var. Avrupa Birliği bugün bir yandan genişliyor, bu arada işlevselliği ve entegrasyonu nasıl geliştireceğini tartışıyor, ama bir yandan da dünyada etkili bir siyasal güç olmanın yollarını arıyor. Bunu yapmak zorunda, bugünkü dünya konjonktüründe. Türkiye jeopolitik ve jeostratejik özelliğiyle, tarihsel deneyimi ve askerî kapasitesiyle, bunlara ilaveten Müslüman ve demokratik bir ülke oluşuyla, Avrupa Birliği için vazgeçilmez bir konumdadır. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında güvenlik ve dış politika alanında gerçekleşecek etkin bir işbirliği, hem Türkiye-ABD ilişkileri hem de AB-ABD ilişkileri için bir denge unsuru meydana getirecektir. Avrupa Birliği'nin Türkiye ile bu anlamdaki yakınlaşmasının onu Ortadoğu ve Kafkasya gibi kriz bölgeleriyle yüzyüze getireceği, bunun ise AB çıkarlarıyla uyuşmadığı yolundaki görüş, bize göre isabetli değil. AB yetkilileri de son dönemlerde Türkiye'nin dış politika ve güvenlik politikası

açısından taşıdığı önemin farkındadırlar.²³ Mevcut uluslararası koşullarda, özellikle ABD'nin küresel üstünlük yolunda hukuk tanımayan girişimleri ve dünyanın kalbi sayılan bölgelerdeki insan hakları ihlalleri ve insanlık suçu karşısında, en azından kendi çıkarını gözetmek amacıyla tepki vermek isteyecek olan Avrupa, Türkiye'ye büyük gereksinim duyacaktır. Türkiye, son Irak hadisesinde tecrübe ettiği gibi, ABD'nin küresel çıkar politikasıyla ters orantılı bir ulusal çıkar algılamasının getirdiği zorluk ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu biraz da ABD ile geleneksel müttefiklik ilişkisinden kaynaklanıyor. Oysa şimdi Soğuk Savaş sonrası dünyada klasik müttefiklik ilişkisi de değişiyor. Bu, ABD ve Avrupa için de geçerlidir. Burada Türkiye, bütün taraflar açısından bakıldığında, dengeleyici ve kendi ulusal çıkarlarını da kolayıcı tarzda bir dış politikayı izleyecek konumdadır.

Daha önce belirtildiği gibi, Avrupa Birliği, uluslararası ilişkilerde bir aktör olarak varlık göstermeye yönelik hukukî bir irade beyanında bulunmuş ve kurumsal yapılanma yönünde adım atmıştır. AB ülkelerinde kamuoyunun da bunu desteklediğine tanık oluyoruz. Eurobarometre'nin 2004 yılı anketlerinde AB yurttaşlarının yüzde 65'i ortak dış politikayı gerekli görürken, yüzde 72'si Avrupa Birliği'nin ortak bir savunma politikasına destek veriyor. Bu, Avrupa Birliği'nin geleceği ve uluslararası alanda varlık göstermesi açısından önemli. Avrupa halkı, artık AB'nin sadece kendi dar çevresinde bir güvenlik ve refah alanı olmanın ötesinde bir savunma gücü olarak da gelişmesini istiyor.

Bütün bunlar, Türkiye'yi bu bölgede çok daha önemli kılıyor. Sadece basit bir pazar olarak değil. AB üyesi olmasa bile, onun yakın çevresinde etki potansiyeli taşıyan bir devlet olarak, ama aynı zamanda Doğu-Batı ya da kültürler/dinler arasında bir (öğretici) anlayış zemini hazırlayacak tecrübeye sahip bir ülke olarak.

KAYNAKÇA

- Avrupa Birliği Anayasası (European Constitution) , **Official Journal of the European Union**, C 310/11, 16.12.2004
- Canbolat, İbrahim S., **Avrupa Birliği. Uluslarüstü Bir Sistemin Tarihsel Teorik Kurumsal Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye ile İlişkiler**, 3.Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul 2002
- Canbolat, İbrahim S., **Savaş ve Barış Arasında Dünya**, Alfa Yayınları, İstanbul 2003
- Canbolat, İbrahim S., **Gelişmekte Olan Ülkeler. Küresel Politik ve Ekonomik Çıkar Algılamalarındaki Konumları**, 3. Baskı, Alfa/Aktüel, İstanbul 2004

²³ Ama aynı zamanda, Türkiye'nin konumu ve kültürel/dinsel özelliğinden ve kriz bölgelerine yakınlığından dolayı algılanan güvenlik endişesiyle, onun Avrupa Birliği'ne katılımına karşı çıkanlar da mevcuttur.

- Council of the European Union, **Presidency Conclusions-Brussels, 16/17 December 2004**
- Eurobarometer, 2004
- European Commission, **Regular Report on Turkey's Progress towards Accession, 2004**
- Gong, G W., **The Standart of 'Civilisation' in International Society**, Clarendon Press, Oxford 1984
- Hentch, Thierry, **Hayali Doğu. Batı'nın Akdenizli Doğu'ya Politik Bakışı**, Çev.: Aysel Bora, Metis Yayınları İstanbul, 1996
- Laszlo, Ervin, **Küresel Bakmak Evrensel Düşünmek. Küçülen Dünyanın Yeniden Biçimlenişi**, Çeviren İbrahim S.Canbolat, 3. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara 2004
- Robertson, Roland, **Küreselleşme. Toplum Kuramı ve Küresel Kültür**, Çeviren Ümit Yolsal, Bilim ve Sanat, Ankara 1999
- Vattel, Emeric de, **The Law of Nations**, Washington, 1916
- Howard Williams/Moorhead Wright/Tony Evans, **Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme**, Baskıya Hazırlayanlar: Tolga Erdal, Fatih Durmuş, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996.